

Účastníci směnečných vztahů – základní přehled

Cílem tohoto úvodu je podat čtenáři základní výklad o postavení hlavních účastníků směnečných vztahů: výstavce, remitenta, směnečníka, akceptanta, avala, indosanta, intervenienta a domiciliáta. Obsahem článku bude pouze jejich stručná charakteristika a nástin hlavních zásad; podrobnější rozbor zůstává pro komentář příslušných ustanovení (k postavení výstavce cizí směnky blíže zejména komentář k čl. I § 9, akceptanta čl. I § 28, indosanta čl. I § 15, avala čl. I § 32, intervenienta čl. I § 55 – 63 a domiciliáta čl. I § 4).

I. ZÁKLADNÍ KLASIFIKACE

Osoby mohou směnku podepsat v nejrůznějších postaveních a za určitých okolností mohou dokonce obsadit více takových různých pozic. Klasifikovat jednotlivé směnečné úlohy můžeme potom podle různých kritérií.

Jedním kritériem může být rozlišování mezi účastníky tzv. základní směnky a jinými účastníky. Základní směnkou rozumíme směnku, která je fakticky jen prohlášením výstavce. Nejsou na ní zápisy nebo prohlášení jiných osob. Z pohledu obsahových náležitostí má základní směnka vždy minimální možný počet účastníků (odhlédneme-li od domiciliáta).

Další možná klasifikace, ze které se bude dále také vycházet, se již týká pouze účastníků na dlužnické straně. Zde je klíčové, zda jde o dlužníka přímého (direktního) nebo dlužníka nepřímého (postihového, regresního). Vůči přímému směnečnému dlužníkovi se právo vykonává bezprostředně a bez nutnosti dodržet tzv. zachovávací úkony. Na rozdíl od něj je postihový dlužník dlužníkem “druhého pořadí”. Je určitou zálohou. Věřitel vůči němu vykonává práva zpravidla až v situaci, kdy většinou přímý dlužník nepostupuje předepsaným způsobem. Práva vůči postihovým dlužníkům lze vykonat v rámci tzv. směnečného postihu až po uskutečnění určitých zachovávacích úkonů. Těmito zachovávacími úkony jsou obvykle předložení směnky k přijetí nebo placení a protest pro nepřijetí nebo neplacení (majitel však mohl být zbaven protestační povinnosti doložkou ve směnce).

II. ÚČASTNÍCI TZV. ZÁKLADNÍ SMĚNKY

1. Vlastní směnka

Ve velmi zjednodušeném pohledu je směnka vlastní jakýsi dlužní úpis. Její podstatou je slib výstavce listiny (srov. čl. I § 75), že zaplatí směnečnému věřiteli určitou peněžitou sumu. Směnka vlastní je proto zpravidla rozpoznatelná podle charakteristické dikce “zaplatím”. Ve své základní podobě má jen dva účastníky – výstavce a věřitele (remitenta).

Výstavce vlastní směnky je přímý (direktní) směnečným dlužníkem. Zavazuje se zaplatit směnku při splatnosti, a po emisi směnky má proti němu věřitel přímé právo na zaplacení částky uvedené v listině. Směnka vlastní se při splatnosti předkládá právě výstavci (ledaže by byla domicilována). Proti výstavci se také směnka protestuje. Není přitom třeba splnit tzv. zachovávací úkony jako je tomu u nepřímých dlužníků (tj. typicky předložení směnky k placení a protestace).

Pro směnečného věřitele u základní směnky se v teorii tradičně používá označení remitent. Je prvním oprávněným ze směnky a pokud nedojde k převodu, je také osobou, která bude směnku předkládat dlužníku k placení. Zda věřitelem směnky zůstane, záleží jen na něm, může listinu dále převést. Případné další nabyvatele zákon potom většinou označuje jako majitele.

2. Cizí směnka

Cizí směnka bývá v naší praxi také označována jako trata. Oproti vlastní směnce je

komplikovanější. Liší se od ní počtem účastníků: i ve své základní podobě vyžaduje tři účastníky: výstavce, remitenta a směnečníka.

Základem cizí směnky je platební příkaz, kterým výstavce přikazuje osobě uvedené v listině (směnečníkovi), zaplatit určitou peněžitou sumu. Směnku cizí tedy poznáme podle příkazu, obvykle je ve znění „zaplaťte“.

Představme si tedy směnku cizí, ve které výstavce V přikazuje směnečníkovi S, aby zaplatil remitentovi R:

Za vystavením shora uvedené listiny se mohou skrývat např. následující hospodářské vztahy: Výstavce V dluží remitentovi R určitou částku. Současně však má stejnou částku obdržet od směnečníka S. V tedy může S přikázat, aby sumu v této výši zaplatil remitentovi. Pokud si to strany ujednají, ušetří si tím dvojí placení. Jak je patrné z příkladu, směnkou cizí tak obvykle výstavce disponuje se svou pohledávkou ze směnečníkem. Bez hospodářských vztahů mezi výstavcem a směnečníkem si lze jen stěží představit, že by směnečník směnku přijal. Bez tohoto podkladu bude mít směnečník sotva respekt před příkazem výstavce a jeho ochota vyhovět příkazu trasanta (zejména směnku akceptovat) se bude blížit nule. Tento příklad je pouze jednou z možností, jak lze využít cizí směnku.

V základní podobě má tedy směnka cizí tři účastníky: výstavce, remitenta a směnečníka.

Na rozdíl od vlastní směnky má výstavce cizí směnky (označovaný též jako trasant) postavení dlužníka nepřímého (regresního, postihového). Podle čl. I § 9 výstavce odpovídá za přijetí a zaplacení směnky. Je postihován, pokud směnka nebyla akceptována či zaplacená. Svou odpovědnost za přijetí může trasant vyloučit zvláštní doložkou na směnce - ve znění např. „bez postihu za přijetí“. Protékce před postihem pak trvá do splatnosti. V případě, že výstavce cizí směnky bude muset v rámci postihu zaplatit, nabývá práv vůči akceptantovi a jeho avalovi (za podmínky, že směnka byla akceptována).

Směnečník (označovaný též jako trasát) je tím, vůči komu směruje platební příkaz výstavce. Není ze směnka zavázán, bylo by v rozporu se všemi principy právního řádu, aby závazek ze směnky povstal bez vlastního přičinění dlužníka. Nutné je tedy tzv. přijetí, akceptace, směnky. Pak se ze směnečníka, zatím pouze potenciálního směnečného dlužníka, stává dlužník skutečný (k tomu viz dále).

Třetím účastníkem základní směnky cizí je směnečný věřitel, tj. remitent. Směnka bez údaje remitenta by byla neplatná. Podle českého práva tak není možné emitovat směnky na doručitele.

III. ÚČASTNÍCI DALŠÍCH SMĚNEČNÝCH VZTAHŮ

1. Akceptant (příjemce)

Jak bylo uvedeno výše, směnečník (trasát) zatím není ze směnky zavázán. Je pouze potenciální směnečný dlužník. V naší praxi převažuje okamžitý akcept směnky. Jde o situaci, kdy výstavce zajistí akceptaci u směnečníka a teprve poté směnku předává remitentovi. Remitent cizí směnka tak má od počátku dva dlužníky, jednoho postižního a druhého přímého. Akceptant má postavení shodné s postavením výstavce vlastní směnky. Jestliže za směnku zaplatí, nemá právo postihu vůči jiným účastníkům (odhlédneme-li od směnek cizích s více směnečníky).

2. Osoby směnečného rukojemství

Směnečné právo se vyznačuje zvláštním institutem zajišťujícím zaplacení směnky: směnečným rukojemstvím. Osobu, která toto zvláštní směnečné zajištění poskytuje podpisem na směnce, označujeme jako směnečného rukojmího (avala, avalistu). Obvykle je jím osoba, která na směnce není podepsána, zákon však nevylučuje opak. Rukojmí má stejné postavení jako osoba, ze kterou se na směnce podepsal. Tuto osobu označujeme jako avaláta. Aval může být rukojmím za více osob. Naopak i více osoby může avalovat za jednoho dlužníka.

3. Účastníci směnečné indosace

Směnku lze převádět různými způsoby (srov. komentář k čl. I § 11). Dominantní a zákonem preferovanou formou převodu je rubopis (indosament). Tento zvláštní způsob převodu je charakteristický právě pro transfer práv z listinných cenných papírů. Převodce se směňky rubopisem se označuje jako indosant (dříve také jako rubopisec či žirant). Nabyvatel pak dostal označení indosatář (dříve také rubopisník či žiratář).

Indosant je nepřímý (postihový) dlužník. Odpovídá za přijetí a zaplacení směňky (srov. čl. I § 15). Svou odpovědnost za přijetí a zaplacení může ale vyloučit příslušnou doložkou ve směnce. Na rozdíl od trasanta má tedy možnost zcela vyloučit svůj případný dluh ze směňky.

K vyloučení odpovědnosti trasanta se používá doložka „sine oblivo“, popř. doložka podobného významu. U dalších druhů rubopisů (srov. k tomu např. čl. I § 15 odst. 2) jsou ovšem také garanční účinky rubopisu vyloučeny.

4. Směnečná intervence

V rámci směnečné intervence určitá osoba, tzv. intervenient, dobrovolně akceptuje nebo vyplácí směňku, aby předešel hrozícímu postihu vůči určitému směnečnému dlužníku. Ten, v jehož prospěch (pro jehož „čest“) je takto intervenováno, je označován jako poctěný (honorát). **Intervenientem** (honorantem) může být kdokoli, s výjimkou příjemce směňky, výstavce vlastní směňky a jejich avalistů. Poctěným (honorátem) je osoba, proti které je možno vést směnečný postih pro nepřijetí, nezaplacení nebo nejistotu (v podrobnostech viz srov. čl. I § 43, čl. I § 56 odst. 1 a § 59 odst. 1). Honorátem může být výhradně nepřímý dlužník. Se směnečnou intervencí se u nás v podstatě nesetkáme.

5. Domiciliát

Domiciliátem (umístěncem) rozumíme osobu, u které lze směňku učinit splatnou (podle čl. I § 4 “Směňku lze učinit splatnou u třetí osoby, a to buď v místě směnečnickova bydliště, nebo v místě jiném”). Nejde tedy o dlužníka nebo věřitele ze směňky. Jde pouze o prostředníka platby obvykle působícího na základě mandátní smlouvy pro dlužníka. Nejčastěji je domiciliátem banka.